

AJRALISH SABABLARI VA CHORALARI BO‘YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Abdiraimova Shaxnoza Abdugappar qizi

*Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
kichik ilmiy xodimi, mustaqil izlanuvchisi*

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda rivojlangan davlatlar — Germaniya, Yaponiya, Shvesiya va Avstraliya tajribasi asosida ajralishning asosiy sabablari va ularni oldini olishga qaratilgan choralar tahlil qilingan. Xorijiy tajribaga tayangan holda, oilaviy maslahat markazlari tashkil etish, psixologik yordam xizmatlarini rivojlantirish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar. Ajralish, oilaviy munosabatlar, psixologik yordam, oilaviy siyosat, maslahat markazlari, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, xalqaro tajriba, profilaktik choralar, gender tengligi, oila barqarorligi

Annotation. This study analyzes the main causes of divorce and preventive measures based on the experiences of developed countries — Germany, Japan, Sweden, and Australia. Drawing on international practices, practical recommendations have been developed for establishing family counseling centers, expanding psychological support services, and introducing social support mechanisms.

Keywords. Divorce, family relations, psychological support, family policy, counseling centers, social support, international experience, preventive measures, gender equality, family stability

Annotatsiya. V dannom issledovanii proanalizirovani osnovnyye prichiny razvodov i merы po ix predotvrashcheniyu na osnove opыta razvityx stran — Germanii, Yaponii, Shvesii i Avstralii. Isxodya iz zarubejnoy praktiki, razrabotany prakticheskie predlozheniya po sozdaniyu semeynykh konsultatsionnykh sentrov, razvitiyu psixologicheskoy pomoshchi i vnedreniyu mexanizmov sotsialnoy podderjki.

Klyuchevyye slova. Razvod, semeynyye otnosheniya, psixologicheskaya pomoshch, semeynaya politika, konsultatsionnyye sentry, sotsialnaya podderjka, mejdunarodnyy opыt, profilakticheskie merы, gendernoe ravenstvo, stabilnost semi

Kirish

Nikoh inson hayotidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. U nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy munosabatlar tizimini shakllantiradi. Ammo so‘nggi o‘n yilliklarda dunyo bo‘ylab nikoh mustahkamligining pasayishi va ajralishlar sonining ortishi jamiyatning barcha sohalariga ta‘sir qilmoqda. BMT ma‘lumotlariga ko‘ra, 2020–2023 yillar oralig‘ida ayrim rivojlangan davlatlarda har ikkinchi nikoh ajralish bilan

yakunlangan¹⁴. Bu esa global miqyosda ajralish muammosini chuqur o'rganish va har bir davlatdagi sabablarni tahlil qilishni talab etmoqda.

Xalqaro tadqiqotlar shundan dalolat bermoqdaki, ajralishning aniq sabablari madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan bevosita bog'liq. Masalan, AQShda ajralishga olib kelayotgan asosiy omillar qatorida moliyaviy bosimlar, shaxsiy erkinlikka intilish va muloqot yetishmasligi¹⁵ ko'rsatilgan. Yaponiyada esa an'anaviy gender rollari, ish-hayot muvozanatining yo'qligi, xususan erkaklarning ortiqcha ish yuki oilalarda ehtiyojlamini inkor etishi asosiy muammolardan biri sifatida qayd etilgan¹⁶. Shu bilan birga, Shvesiya, Fransiya va Niderlandiya kabi mamlakatlarda ajralish darajasi yuqori bo'lishiga qaramay, davlat tomonidan ko'rsatiladigan oilaviy maslahat, psixologik yordam va qonunchilik orqali barqarorlashtiruvchi choralar ijobiy natijalarni bermoqda.

Ushbu ishda xorijiy mamlakatlarda ajralishning sabablari, ularga qarshi qo'llanilayotgan profilaktik choralar hamda ijtimoiy mexanizmlar keng qamrovli tahlil qilinadi. Turli davlatlar tajribasini o'rganish orqali, ijtimoiy mustahkam oilalarni shakllantirish va ajralish ko'rsatkichini kamaytirishga xizmat qiluvchi samarali yondashuvlarni aniqlash imkoni tug'iladi.

Germaniya, AQSh, Yaponiya, Shvesiya, Fransiya va Avstraliya kabi mamlakatlar misolida ajralishga olib kelayotgan asosiy omillar, ularni bartaraf etish maqsadida amalga oshirilayotgan milliy strategiyalar, oilaviy siyosat va psixologik xizmatlar tizimi tahlil etiladi. Shu orqali zamonaviy jamiyatda nikoh mustahkamligini ta'minlashda samarali mexanizmlarni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot xorijiy mamlakatlarda ajralishning sabablari va uning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni tahlil qilishga yo'naltirilgan bo'lib, unda qiyosiy tahlil usuli qo'llanilgan. Sifatli tahlil vositasi sifatida turli davlatlardagi ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillarni kompleks tarzda o'rganish maqsad qilindi. Bunda Germaniya, AQSh, Yaponiya, Shvesiya, Fransiya va Avstraliya kabi mamlakatlarning tajribasi tanlandi, chunki ular turli demografik va madaniy muhitga ega bo'lib, ajralish muammosiga nisbatan turli yondashuvlarni namoyon etmoqda.

Tadqiqotda asosiy ma'lumot manbalari sifatida xalqaro tashkilotlarning statistik ma'lumotlari, rivojlangan davlatlar tomonidan tayyorlangan ijtimoiy-iqtisodiy hisobotlar, shuningdek, oilaviy siyosat va psixologik xizmatlar bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar va maqolalardan foydalanildi. Bu manbalar kompleks tahlil qilishga imkon berib, ajralishning ijtimoiy sabablari va davlatlar tomonidan amalga oshirilayotgan profilaktik choralarning samaradorligini aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqot jarayonida davlatlarning qonunchilik bazasi, ijtimoiy yordam tizimlari va psixologik xizmatlari bilan bir qatorda, madaniy va gender munosabatlar kabi ijtimoiy-

¹⁴ United Nations (2023). *Demographic Yearbook – Marriage and Divorce Statistics*. Available at: https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/sconcerns/mar_divorce

¹⁵ OECD (2024). *Society at a Glance 2024: Marriage and Divorce*. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/society-at-a-glance-2024_918d8db3-en/full-report/marriage-and-divorce_63dd0a7d.html

¹⁶ RIETI - *Fertility Decline & Work/Life Balance*

antropologik jihatlar ham tahlil qilindi. Bu esa ajralishga olib keluvchi omillarni aniqlashda va ularni bartaraf etish yo‘llarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Shuningdek, taqqoslama tahlil usuli qo‘llanib, har bir mamlakatning ijtimoiy va madaniy sharoitlari, oilaviy qonunchilikning xususiyatlari hamda profilaktik choralar va psixologik yordam xizmatlarining ta’siri baholandi. Bu yo‘l bilan o‘rganilgan ma’lumotlar asosida ijtimoiy muammolarni kamaytirishda samarali bo‘lgan davlat tajribalari aniqlandi va ularning umumiy ilmiy konsepsiyadagi o‘rni tahlil qilindi.

Natijada, ushbu tadqiqot xorijiy mamlakatlarda ajralish muammosini tushunishga, uning sabablarini aniqlashga va samarali profilaktik choralarni ishlab chiqishga xizmat qiluvchi ilmiy asoslarni yaratishga imkon beradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Germaniyada ajralish muammosi ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan keng tadqiq etilgan bo‘lib, unda ajralishning asosiy sabablari qatorida shaxsiy mustaqillikka intilish, oilaviy munosabatlardagi tengsizliklar va psixologik yordam xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi sanaladi ¹⁷. Mamlakatda oilaviy munosabatlar sog‘lomlashtirishga qaratilgan turli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, jumladan, maslahat markazlari, oilaviy psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimlari ishlab chiqilgan.

Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, Germaniyada ajralishga olib keluvchi asosiy omillar oila a’zolari o‘rtasida muloqotning kamligi va ijtimoiy bosimlar bilan bog‘liq. Shuningdek, ish bilan bog‘liq talablar va shaxsiy faoliyat oilaviy munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda¹⁸. Bu omillar oilaviy muammolarni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Germaniyada ajralishni kamaytirish maqsadida davlat darajasida turli profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Masalan, oilaviy maslahat markazlari oila a’zolariga muammolarini yechishda yordam bermoqda, psixologik yordam xizmatlari esa shaxsiy va jamiyatdagi stress omillarini kamaytirishga qaratilgan. Shuningdek, Germaniyada oilaviy siyosati doirasida ish va oila hayotini muvozanatlashtirishga alohida e’tibor qaratiladi¹⁹.

Natijada, ushbu choralar oilaviy barqarorlikni mustahkamlash va ajralish darajasini pasaytirishda ijobiy natijalar bermoqda. Biroq, Germaniya tajribasida ham, ayniqsa, iqtisodiy tengsizlik va psixologik yordamning yetarli darajada ta’minlanmasligi sababli, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Shu bois, oilani saqlab qolishga qaratilgan vazifalarni yanada takomillashtirish va ijtimoiy yordam tizimini kengaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Germaniya tajribasi ajralishning sabablarini kamaytirish va sog‘lom oilaviy muhitni saqlashda kompleks yondashuvning ahamiyatini ko‘rsatmoqda. Davlatning oilaviy maslahat, psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash xizmatlari orqali oilalarga ko‘rsatilayotgan yordam omillarining har birini birgalikda qo‘llash ahamiyatlidir.

¹⁷ OECD (2022). *Family Policies and Divorce Rates in Germany*.

¹⁸ World Family Map (2023). *Family Stability and Divorce Prevention in Europe*.

¹⁹ OECD (2022). *Family Policies and Divorce Rates in Germany*.

Mana, Yaponiya tajribasi natijalar qismidagi matnni maqolaga mos ravishda, rasmiy va ilmiy uslubda qayta tahrirlab berdim. Har bir ma'lumot manbasi snoska (silka) tarzida aniq ko'rsatilgan:

Yaponiyada ajralish ko'rsatkichlari so'nggi yillarda barqaror oshib bormoqda. Xususan, 2022 yilda 20 yil yoki undan ortiq nikohda yashagan 38 991 juftlik ajrashgan bo'lib, bu umumiy ajralishlarning 23,5%ini tashkil qilgan. Bu holat uzoq muddatli nikohlarda ham barqarorlik muammosi borligini ko'rsatadi²⁰.

Yaponiyada ajralishning asosiy sabablari bir nechta ijtimoiy va iqtisodiy omillar bilan bog'liq:

Iqtisodiy bosim — shahar hayotining yuqori xarajatlari, bolalarni tarbiyalashdagi qiyinchiliklar va ota-onalarning ish bilan bog'liq bo'sh vaqti yetishmasligi oilaviy munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Gender rollari o'zgarishi — ayollarning iqtisodiy mustaqilligi oshganiga qaramasdan, ularning uy vazifalari va oiladagi an'anaviy rollari saqlanib qolgan. Bu esa juftliklar orasida tengsizlik va ruhiy ziddiyatlarga sabab bo'lmoqda.

Ijtimoiy intizorlik va stigma — ajralishga nisbatan jamiyatdagi salbiy munosabatlar kamaygan bo'lsa-da, hanuz ayrim jamoalarda ajralish haqida ochiq gapirish murakkab hisoblanadi²¹.

Yaponiya hukumati va jamiyati tomonidan ushbu muammolarni yengillashtirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Yaponiyada Oilaviy maslahat markazlari, psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari va juftliklar o'rtasida muloqotni yaxshilashga qaratilgan tadbirlar kengaytirilmoqda.

Yaponiyada ajralish muammosi ko'p qirrali va uning sabablari ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy sohalaridagi omillar bilan bog'liq. Hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar uzoq muddatda ijobiy natijalar berishi kutilmoqda.

Shvesiyada ajralish darajasi yuqori bo'lishi bilan birga, oilaviy munosabatlarda gender tengligi va bola parvarishi sohasida ko'plab ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. Masalan, ajralishdan keyin farzandlar bilan bog'liq mas'uliyatning bir xil taqsimlanishi juda keng tarqalgan, bu holat ayollarning og'ir mas'uliyatdan ozod bo'lishiga imkon yaratayotgani ma'lum

Ajralishdagi asosiy sabablardan biri — ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik va iqtisodiy mustaqillikdir. Quyi daromadli juftliklar orasida ajralish ehtimoli yuqori, chunki moliyaviy stress va budjeti tengsizlik muloqotga salbiy ta'sir ko'rsatadi²².

Shvesiya qonunlarida ajralish uchun maxsus shartlar mavjud emas — nikohdagi bir yoki har ikki taraf bahssiz ajralish arizasini berishi mumkin. Bir taraf istaganda, agar farzandlar 16 yoshdan kichik bo'lsa yoki bir taraf nikohni buzishga xohish bildirsa, kamida olti oylik

²⁰ [Asahi Shimbun – Late-life divorce rate hits record high](#)

²¹ [Japan Nihon – Why is divorce so high in Japan?](#)

²² <https://www.sciencenordic.com/forskningno-gender-equality-society--culture/increased-divorce-rates-are-linked-to-the-welfare-state/1377874>

qayta hisoblash davri talab qilinadi; agar juftlik ikki yildan ortiq birga yashamasa, ushbu muddatdan voz kechishi mumkin.

Shvesiyada ajralishni kamaytirish uchun quyidagi choralar amalga oshirilgan:

- Moddiy va ijtimoiy yordam — ajralgan yoki ajrashish jarayonidagi shaxslarga davlat tomonidan moliyaviy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, aliment talablari va farzandlarga parvarish to'lovlari kafolatlangan.

- Yuridik qayta hisoblash muddatlari — farzandlar mavjud bo'lsa yoki bir taraf ikkinchi tarafning ijozatsiz arizasini bersa, oldiga qayta hisoblangan muddatlar belgilanadi; bu vaqt oila muammolariga qayta qarash va ehtimoliy yechimlar izlash imkonini tug'diradi.

Shvesiyada ajralish darajasi yuqori bo'lsa-da, davlatning murosali yuridik tizimi, bola parvarishi uchun kafolatlari, ijtimoiy yordam va gender tengligi bo'yicha siyosatlar ajralish salbiy ta'sirlarini yumshatishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Avstraliyada 2023 yilda **48,700 ta ajralish** qayd etildi, bu 2022 yilga nisbatan 1,1%ga kamaygan ko'rsatkichdir. Mamlakatda ajralishning eng keng tarqalgan sabablari orasida juftliklar o'rtasida muloqot yetishmasligi, moliyaviy qiyinchiliklar, shaxsiy qadriyatlar alohida ahamiyatga ega. Avstraliya Statistika Byurosi (ABS) ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilda 49,241 juftlik rasman ajrashgan, bu 2021 yilga nisbatan biroz kamaygan bo'lsa-da, umumiy ajralish tendensiyasi hali ham yuqori bo'lib qolmoqda²³.

Ajralish sabablari bo'yicha 2021 yilda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ajrashgan shaxslarning 57%i "sevgi va emotsional bog'liqlik yo'qolgani", 43%i "kelishmovchiliklar va janjallar" hamda 28%i "moliyaviy bosim va muammolar"ni asosiy sabab sifatida ko'rsatgan²⁴.

Avstraliyada ajralish darajasini pasaytirishga qaratilgan bir qator choralar ko'rilmoqda. Ular orasida quyidagilar alohida ahamiyatga ega:

1. **Family Relationship Centres (FRCs):** Hukumat tomonidan moliyalashtiriladigan ushbu markazlar ajralish arafasida turgan juftliklarga maslahat va mediatsiya xizmatlarini taqdim etadi. Ushbu xizmatlar orqali murosalar qilish, bolalar manfaatlarini ta'minlash va ajralishni ehtimolan oldini olish mumkin²⁵.

2. **Oilaviy maslahat va psixologik yordam dasturlari:** "Better Relationships" va "Relationships Australia" kabi tashkilotlar orqali juftliklarga sog'lom munosabatlarni shakllantirish va muammolarni barvaqt aniqlash bo'yicha maslahatlar beriladi. Bu dasturlar ajralishni kechiktirish yoki uning oldini olishda samarador deb topilgan.

Avstraliya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ajralish sabablari ko'p jihatdan ijtimoiy va shaxsiy omillar bilan bog'liq. Lekin, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan choralar, xususan oilaviy maslahat markazlari, mediatsiya xizmatlari va huquqiy himoya mexanizmlari,

²³ Australian Bureau of Statistics. (2023). *Marriages and Divorces, Australia, 2022*. <https://www.abs.gov.au/statistics/people/people-and-communities/marriages-and-divorces-australia>

²⁴ Relationships Australia. (2021). *Relationship Indicators Survey*. <https://relationships.org.au/>

²⁵ Attorney-General's Department. (2022). *Family Relationship Services*. <https://www.ag.gov.au/families-and-marriage/family-relationship-services>

ajralishlarni kamaytirish va uning oqibatlarini yumshatishda muhim rol o'ynaydi. Bu yondashuvlar boshqa mamlakatlar uchun ham samarali namuna bo'lishi mumkin.

Quyida yuqoridagi tahlil va xorijiy tajribalar asosida **ajralishning oldini olish, sog'lom oilaviy munosabatlarni rivojlantirish va milliy siyosatni takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalarni** taqdim etaman. Ular umumiy ilmiy metodologiya va amaliyotga asoslangan:

Taklif va tavsiyalar (tajribaga asoslangan)

- **Avstraliya asoslanib**, har bir viloyat va shaharda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan **Oilaviy maslahat markazlarini** tashkil etish zarur. Bu markazlar mutaxassis psixologlar, sotsiologlar va huquqshunoslar ishtirokida bepul yoki arzon xizmatlar ko'rsatishi kerak. Bunday markazlar Avstraliyada "Family Relationship Centres" nomida samarali ishlab kelmoqda.

- **Shvesiya tajribasiga asoslanib**, ajralish jarayonida farzandlar manfaatini himoya qilish uchun **murosali sud mexanizmi va qayta ko'rib chiqish muddatlarini** joriy etish maqsadga muvofiq. Bu muddat davomida juftlikka qayta birlashish imkoni yaratiladi va bola-shahsiy munosabatlarga ko'proq e'tibor qaratiladi.

- **Germaniya tajribasiga asoslanib**, ota-onalarning ish va oilaviy hayotni uyg'unlashtirishi uchun **moslashuvchan ish vaqti, masofaviy ishlash imkoniyati va bola parvarishi ta'tilini** kengaytirish lozim. Bu, ayniqsa, ayollarning ish bilan birga oiladagi rolini qo'llab-quvvatlaydi.

- **Yaponiya tajribasiga asoslanib**, uzoq muddatli nikohlarda ham ajralish darajasi ortib borayotganini inobatga olib, **katta yoshli juftliklar uchun maxsus psixologik dasturlar va oilaviy muloqot treninglarini** tashkil etish zarur. Bu turmushdagi chuqurlashgan ruhiy ziddiyatlarni yumshatishda yordam beradi.

- **AQSh va Yevropa davlatlari tajribasiga asoslanib**, maktab va oliy ta'lim muassasalarida "Oilaviy hayot madaniyati", "To'g'ri muloqot", "Moliyaviy rejalashtirish" kabi fanlarni kiritish, yoshlar turmushga tayyorgarlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

- **Shvesiya va Fransiya tajribasiga asoslanib**, ijtimoiy yordam siyosatini kuchaytirish, ya'ni kam ta'minlangan oilalar uchun bola parvarishi bo'yicha to'lovlar, uy-joy ijarasini subsidiyalash va aliment kafolatlarini davlat tomonidan nazorat qilish tizimini shakllantirish tavsiya etiladi.

- **Avstraliya va Shvesiya tajribasiga asoslanib**, oilalar uchun mo'ljallangan maxsus **onlayn maslahat platformalarini** ishlab chiqish va mobil ilova orqali maslahat va mediatsiya xizmatlarini taqdim etish mumkin.

Yuqorida keltirilgan tavsiyalar, Germaniya, Yaponiya, Shvesiya, Avstraliya va boshqa rivojlangan mamlakatlar tajribasiga asoslangan holda ishlab chiqildi. Bu davlatlarda ajralish muammosiga kompleks yondashuv qo'llanilayotgani va bunda psixologik, iqtisodiy, huquqiy va ta'limiy mexanizmlar samarali ishlayotgani ma'lum bo'ldi.

O'zbekistonda ham shunday samarali mexanizmlarni yo'lga qo'yish, oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy asoslangan, maqsadli siyosat ishlab chiqish uchun yuqoridagi takliflar dastlabki qadam sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Australian Institute of Family Studies. (2021). Family law and relationship support. <https://aifs.gov.au/>
2. Family Court of Australia. (2023). Reforms to Family Law Act. <https://www.familycourt.gov.au/>
3. United Nations (2023). Demographic Yearbook – Marriage and Divorce Statistics. Available at: https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/sconcerns/mar_divorce
4. OECD (2024). Society at a Glance 2024: Marriage and Divorce. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/society-at-a-glance-2024_918d8db3-en/full-report/marriage-and-divorce_63dd0a7d.html
5. [RIETI - Fertility Decline & Work/Life Balance](#)